

Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
В МИРНИЙ ТА ВОЄННИЙ ЧАС:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ**
магістр
(освітній ступінь)

Виконала: здобувач м2 курсу, групи м22СР
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми «Соціальна педагогіка»

Людмила СЕМЕРЕНКО

Керівник: к. пед. н., доц.

Наталія ЗАХАРОВА

Рецензент: к. пед. н., доцент

Анастасія ПОПОВА

Бердянськ, 2022 р.

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В МИРНИЙ ТА ВОЄННИЙ ЧАС	7
1.1. Адаптація як специфічна форма соціальної активності особистості	7
1.2. Соціально-правові виміри державного захисту дітей	14
1.3. Соціально-педагогічний супровід адаптації дітей дошкільного віку за різних життєвих обставин	21
Висновки до I розділу	30
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО - ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	31
2.1. Соціальна адаптація дошкільників у практиці сьогодення	40
2.2. Адаптаційно-підтримуюча програма супроводу адаптації дітей дошкільного віку	45
2.3. Впровадження комплексної адаптаційно-підтримуючої програми супроводу адаптації дітей дошкільного віку	49
Висновки до II розділу	50
Список використаної літератури	52

ВСТУП

Соціальна адаптація – специфічна форма соціальної активності, пов’язана зі входженням та приведенням об’єктивних і суб’єктивних особливостей особистості у відповідність до нових соціальних умов. Людині все життя доводиться пристосовуватися до мінливих умов життєдіяльності, проте пік її соціальної адаптації припадає на період дошкільного віку.

Нові соціальні виклики та вимоги суспільства до особистості доводять, що сучасне покоління дітей поступово зіткнеться з необхідністю оволодіти наукою виживання на основі розвитку соціально-психологічних засобів пристосування до різноманітних, в тому числі й екстремальних ситуацій. Отже, діти мають практикуватися у входженні до соціального середовища, розвивати в собі мобільність, гнучкість поведінки, адаптивні механізми.

Соціальна адаптація є предметом наукового дослідження, що пов’язано з об’єктивною потребою суспільства у формуванні соціальної мобільності особистості на різних вікових етапах і визначається як процес і результат активного пристосування індивіда до мінливого середовища за допомогою різноманітних соціальних засобів, а соціальна адаптація дитини – як інтегрований показник її здатності адекватно сприймати навколишню дійсність.

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала найбільш жорстоку війну на європейському континенті з часів Другої світової війни. Через збройну агресію, військові злочини та геноцид в Україні гинуть мирні мешканці, зокрема, діти. Частина населених пунктів України не має елементарних умов для здійснення освітнього процесу: зруйнована інфраструктура, житлові будинки та заклади освіти, лікувальні установи, спортивні об’єкти, бібліотеки; тривають постійні обстріли.

Освітні заклади — школа, дитячий садочок, інші форми організації навчання дітей — завжди були, є і залишаються серцевиною організації соціально-психологічної та педагогічної роботи з дітьми та їх батьками. Великий потенціал освітянської сфери в сучасній складній ситуації має бути спрямованим,

і вже спрямовується, на надання відповідей тим викликам і проблемам, які мають діти та суспільство. Вчителі, психологи, соціальні педагоги, вихователі дитячих садочків та працівники позашкільних закладів є тими, хто вже відгукнувся на існуючі труднощі. Значна кількість закладів освіти відчинили свої двері для біженців, надали прихисток і підтримку тисячам дорослих і дітей.

Наслідком окупації та війни стали близько 6 мільйонів біженців, вимушених переселенців з усіх регіонів України. Кидаючи будинки, квартири та майно, люди йдуть туди, де не вибухають ракети та снаряди, де на тебе не націлюють автомат і де можна знайти мир та тишу. Їм потрібно пристосуватися до нових умов життя, нового соціального та культурного оточення, нового міста чи селища, де багато чого є незнайомим. Тим, хто залишається на особливо небезпечних територіях (ОНТ) також необхідно подолати страх, невіру, розпач, депресію та агресію, щоб продовжувати своє життя в незвичних умовах.

Діти, які залишаються з батьками на ОНТ, які вимушені бути переміщеними із зони активних бойових дій, стикаються з проблемою соціальної адаптації, перебуваючи в нових соціальних умовах. У стані війни діти дошкільного віку належать до найвразливішої категорії населення. Перебуваючи в небезпеці, в тривалому стресовому стані, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється процес повноцінної соціалізації дитини.

У надскладних умовах МОН України прийнято рішення про відновлення освітнього процесу там, де це є можливим. «Ми переконані, що освіта, досконалі знання та вміння – найпотужніша зброя на всі часи. Зараз важливо не зупинятися та продовжувати освітній процес», - зазначено на порталі МОН. Освітянам надані необхідні рекомендації, де основним месенджером є забезпечення максимально можливої безпеки для кожної дитини, кожного працівника системи освіти під час організації роботи закладів освіти у залежності від конкретної ситуації.

На даному етапі важливою складовою роботи освітян є соціально-психологічна та педагогічна допомога й підтримка всіх громадян України, які на

собі відчули наслідки війни (діти, їх батьки, колеги, військові та ін.), обов'язкова організація супроводу всіх учасників освітнього процесу. Проблеми мають і діти, і дорослі. Але переживають та вирішують їх по-різному, справляючись чи не справляючись з ними. Усі вони потребують допомоги. Мова не лише про допомогу в задоволенні базових життєвих потреб — в житлі, одязі, їжі, медичному обслуговуванні або допомогу в пошуку роботи, влаштування дитини до дитячого садочку чи школи, у відновленні чи отриманні необхідних документів тощо. Особливим завданням закладів дошкільної освіти є допомога дітям у подоланні негативних наслідків травмуючих подій та адаптації до нових обставин їхнього життя.

Прийде час і Україна повернеться до мирного життя, відродиться, відбудується. Але зараз мусимо зберегти найцінніше дітей, бо саме на їх долю випаде така місія. Отже, проблема соціальної адаптації в різних її аспектах, фазах і особливостях протікання, у мирний або воєнний час продовжує бути актуальною. Протягом всього магістерського дослідження будемо працювати порівняльним методом, представляючи та аналізуючи відповідні питання в форматі мирного часу та воєнного стану.

Темою магістерського дослідження обрано: “Соціально-педагогічний супровід адаптації дітей дошкільного віку в мирний та воєнний час: порівняльний аспект”.

Об'єкт дослідження – процес соціально-педагогічного супроводу адаптації дітей дошкільного віку в різних життєвих обставинах.

Предмет дослідження – соціально-правові умови супроводу адаптації дітей до закладу дошкільної освіти.

Мета дослідження: розробити комплексну адаптаційно-підтримуючу програму соціально-педагогічного супроводу адаптації дітей дошкільного віку.

Завдання:

1. Вивчити та проаналізувати соціально-педагогічну літературу з проблеми адаптації, нормативно-правові документи щодо захисту дитинства в умовах мирного та воєнного часу.

2. Визначити специфічні проблеми адаптації дітей в умовах кризових ситуацій.

3. Розробити комплексну адаптаційно-підтримуючу програму соціальної адаптації дітей дошкільного віку.

4. Впровадити в практику закладів дошкільної освіти комплексну адаптаційно-підтримуючу програму (рекомендаційний характер).

Для досягнення мети дослідження використано наступні **методи**:

теоретичні: аналіз соціально-педагогічної літератури, нормативно-правових документів, контент-аналіз; систематизація, узагальнення;

емпіричні: тест М. Люшера, проєктивні методики, бесіда, спостереження, ігрові та арт-терапевтичні методи, контент-аналіз.

База дослідження: Комунальний заклад дошкільної освіти № 304 Криворізької міської ради.

Структура магістерської роботи: Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, 3 таблиць, 1 малюнку, 1 додатку. Загальний обсяг роботи становить 55 сторінок.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що адаптація є різнобічною, комплексною пристосовницькою реакцією особистості, що забезпечує її засвоєння соціально корисних стандартів поведінки, ціннісних орієнтацій, гармонізацію з соціумом та формування соціальної мобільності на різних вікових етапах та в різних умовах життєдіяльності.

2. Зазначено, що у сучасних обставинах особливих змін зазнає освітня галузь, зокрема дошкільна і держава в умовах воєнного стану постійно посилює соціальний захист різних категорій громадян з особливим акцентом на збереженні життя і здоров'я дитячого населення, освітньої інфраструктури, відновлення освітнього процесу для дітей дошкільного віку.

4. З'ясовано, що в ситуації вимушеної міграції найбільше страждають діти, зазнають змін соціального та психоемоційного стану, деформації звиклих поведінкових реакцій, дитячого травматичного стресу, і організація соціально-педагогічного супроводу в адаптаційний період є актуальним завдання команди фахівців закладу дошкільної освіти.

5. Доведено, що соціально-педагогічний супровід адаптації дітей в умовах мирного та воєнного часу має включати адекватний до ситуації діагностичний інструментарій, комплексну адаптаційно-підтримуючу програму та реалізовуватися з урахуванням особливостей дітей та ситуації, в якій вони перебували або перебувають.

5. Аргументовано доведено, що ефективність соціально-педагогічного супроводу адаптації дітей до ЗДО забезпечують: комплексний підхід, який включає адаптаційно-підтримуючу програму, використання адаптаційного та корекційно-розвивального потенціалу різних видів ігрової діяльності, арттерапевтичних методів, діяльність із оптимізації адаптаційного процесу дітей, організаційно-методичну роботу з педагогами, батьками.

6. Здійснено пошук заходів, що сприятимуть покращенню адаптації, організації соціально-педагогічного супроводу дітей з використанням ігрової

діяльності, арттерапії, вправ із зняття м'язової напруги в контексті комплексної адаптаційно-підтримуючої програми.

7. Прогнозовано, що впровадження адаптаційно-підтримуючої програми супроводу адаптації дітей молодшого дошкільного віку сприятиме позитивно емоційному ставленню до відвідування дошкільного закладу, активізації ігрової діяльності; поліпшенню фізичного самопочуття дітей, психологічного клімату в дитячих співтовариствах зменшенню тривожності, негативних емоцій, агресивно-захисних реакцій, усамітнення вихованців.

Виконане дослідження може слугувати підґрунтям для продовження експериментальних досліджень з питань вивчення особливостей соціально-педагогічного супроводу адаптації дітей в різних соціальних умовах, розробки механізмів сприяння успішній соціалізації дітей на початкових етапах життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеєнко Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики / Т. Ф. Алексеєнко. – К., 2007.– 153 с.
2. Діти війни: дослідження проблем дитинства в Україні за умов військової агресії. URL: <http://uire.org.ua/doslidzhennya/1738/>
3. Захарова Н. М. Соціально-педагогічний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах. Вісник Запорізького національного університету: зб.наук.ст. Педагогічні науки. - 2011. - № 2. - С. 15-18.
4. Захарова Н. М. Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору: Монографія. – Донецьк: вид-во "Ноулідж" (донецьке відділення), 2010. – 218 с.
5. Іванов В. Ф. Правові умови діяльності українські мас-медіа / В. Ф. Іванов // Інформаційне законодавство: український та зарубіжний досвід. Київ : Центр вільної преси, 2000. С. 11-24.
6. Капська А. Й. Соціальна робота : [Навчальний посібник] / А. Й. Капська. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
7. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісногостановлення дошкільника (Системний підхід) / О. Л. Кононко. – К.: Стилос, 2000. – 336 с.
8. Кононко О. Л. Шкільна адаптація та психологічний вік / О. Л. Кононко // Початкова школа. – 2002. – № 1. – С. 5–10.
9. Конвенція про права дитини (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року) – Режим доступу:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021
10. Львовочкіна А. М. Етнопсихологія / А.М. Львовочкіна. – К. : МАУП, 2002 – 144 с.
11. Лист МОНУ “Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії правового стану воєнного стану в Україні від 02.04.2022 № 1/ 3845.
12. Лист Міністерства освіти і науки України від 28.10.2014р. №1/9-557

«Методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників у навчальних закладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей».

13. Мельник Л. Подолання агресивної поведінки: тренінгова програма для дітей (проект) / Мельник Л., Сергеева К., Журавель Т. – К., 2018. – 172 с.

14. Методика роботи працівників пробації з неповнолітніми : Навч. посіб. / А. М. Григоренко, О. А. Дука ; за заг. ред. Г. Стідз, А. Григоренко, Т. Журавель. – К., 2016. – 297 с.

15. Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2014 р. №564/863/945/577 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення».

16. Настільна книга соціального педагога (нормативно-правове забезпечення діяльності) / упоряд. Ю. А. Луценко, В. Г. Панок. – К. : Білоцерківдрук, 2011. – 306 с.

17. Організація соціально-психологічного супроводу дітей, сімей, які постраждали внаслідок військових конфліктів / авт. кол.: Герило Г.М., Гніда Т.Б., Корнієнко І.О., Луценко Ю.А. ; заг. ред. Ю.А. Луценко. – Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. – 128 с.

18. Онуфрик М. Новий закон про соцпослуги: Хто, кому і як? / Маріанна Онуфрик, Ігор Яковенко // Українська правда. – 2017 р. – 87 с.

19. Організація соціально-психологічного супроводу дітей, сімей, які постраждали внаслідок військових конфліктів / авт. кол.: Герило Г.М., Гніда Т.Б., Корнієнко І.О., Луценко Ю.А. ; заг. ред. Ю.А. Луценко. – Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. – 128 с.

20. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ «Видавництво “Логос”». – 207 с. С. 100-106.

21. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових

травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ “Видавництво “Логос”. – 207 с. С. 100-106.

22. Підготовка учителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб. / Богданов С. О. та ін. ; заг.ред.: Чернобровкін В. М., Панок В. Г. – Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. – 208 с.

23. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій : підхід резилієнс : навч.-метод. посіб. / [Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко ; за заг. ред. Н. Гусак] ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». – Київ : НаУКМА, 2017. – 92 с

24. Соціально-педагогічна діагностика дітей та родин, які опинились в складних життєвих обставинах : метод. рек. / автори-упор. В. Г. Панок, З. О. Гаркавенко, О. Г. Карагодіна, А. С. Шапошнікова. – [2-е вид., стереотип.]. – К. : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. – 76 с.

25. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н. П. Бочкор, Є. В. Дубровська, О. В. Залеська та ін. – Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014.

26. Соціальна робота в Україні : [Навчальний посібник] / [І. Д. Зверєва, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.] ; за заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с..

27. Соціально-педагогічна діагностика дітей та родин, які опинились в складних життєвих обставинах : метод. рек. / автори-упор. В. Г. Панок, З. О. Гаркавенко, О. Г. Карагодіна, А. С. Шапошнікова. – [2-е вид., стереотип.]. – К. : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. – 76 с.

28. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н. П. Бочкор, Є. В. Дубровська, О. В. Залеська та ін. – Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014.9. Соціальна робота в Україні : [Навчальний посібник] / [І. Д. Зверєва, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.] ; за заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. – К. : Центр

навчальної літератури, 2004. – 256 с.

29. Фурман А. В. Методика визначення особистісної адаптованості вчителів і учнів / А. В. Фурман // Освіта і управління. – К., 1998. – С. 105–125.

30. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навчально-методичний посібник. — К. : Агентство "Україна". — 2015. - 424 с.